

Aristotelesçi Kozmolojinin Yıkılışı: Nicolaus Cusanus

Serpil TİMUR*

Makale Geliş / Received: 14.04.2025
Makale Kabul / Accepted: 26.05.2025

Öz

Aristotelesçi kozmolojik modele göre evren tek ve sınırlı olup, varlıklar Tanrı'dan uzaklaştıkça mükemmellikleri azalan, Tanrı'ya yaklaştıkça mükemmellikleri artan hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Bu hiyerarşik yapı iki bin yıl boyunca hem ilk hem de Orta Çağ boyunca kabul görmüştür ve genelde bu kozmolojinin Nicolaus Copernicus'la birlikte 16. yüzyılda yok edildiği düşünülmektedir. Oysa ondan yüzyıl önce Nicolaus Cusanus (1401-1464), evrenin sınırsız olduğunu söyleyerek Aristotelesçi hiyerarşik evren anlayışını yıkmıştır. Benzer şekilde Cusanus, Tanrı ile yaratılanlar arasındaki ilişkilerden yola çıkarak Aristotelesçi "doğa felsefesi" yapma anlayışını engellemiş, Aristoteles'in varlıkların hareketlerinin ve durağanlığın içsel ilkeleri olarak öne sürdüğü "doğa"nın artık bize şeyler hakkındaki kavramlarımızı temellendiren bilinebilir ve keşfedilir şeyler olamayacağını öne sürmüştür. Zira Cusanus'a göre evrendeki her şey Tanrı'nın sonsuz birliğinin zayıflatılması ve rastlantısal biçimdeki mevcudiyetinden ne daha fazlası ne daha azıdır. Bu makalede Cusanus'un hem sınırsız evren anlayışı açısından hem de Tanrı ile yaratıklar arasındaki ilişkiyi çerçeveleme ve değerlendirme çabalarından yola çıkarak, Aristotelesçi kozmolojiyi nasıl yıktığını ve onun doğa görüşlerini nasıl yok ettiği gösterilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nicolaus Cusanus, Sınırsız Evren, Aristotelesçi Kozmoloji, Doğa, Tanrı.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi/İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi/Felsefe Bölümü/Bilim Tarihi Anabilim Dalı, serpilahmetkocaoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5784-2028.

Künye: TİMUR, Serpil, (2025). Aristotelesçi Kozmolojinin Yıkılışı: Nicolaus Cusanus, *Dört Öge*, 27, 13-28. <http://dergipark.gov.tr/dortoge>.

The Fall of Aristotelian Cosmology: Nicolaus Cusanus

Abstract

According to the Aristotelian cosmological model, the universe is single and limited and has a hierarchical structure in which beings become less perfect as they move away from God, and more perfect as they approach God. This hierarchical structure was accepted for two thousand years, both during the early and Middle Ages, and it is generally thought that this cosmology was destroyed in the 16th century with Nicolaus Copernicus. However, a century before him, Nicolaus Cusanus (1401-1464) destroyed the Aristotelian hierarchical understanding of the universe by stating that the universe is limitless. Similarly, Cusanus prevented the Aristotelian understanding of "natural philosophy" based on the relationships between God and creatures and argued that the "nature" that Aristotle put forward as the internal principles of the movements and rest of beings could no longer be known and discoverable things that would ground our concepts about things. For according to Nicalous, everything in the universe is neither more nor less than the weakened and coincidental existence of God's infinite unity. This article will show how Cusanus destroyed Aristotelian cosmology and its views of nature, both in terms of his understanding of the infinite universe and in his efforts to frame and evaluate the relationship between God and creatures.

Keywords: Nicalous Cusanus, Limitness Universe, Aristotelian Cosmology, Nature, God.

Giriş

Nicolaus Cusanus (1401-1464), geç Orta Çağ ve erken Rönesans düşüncesinin en büyüleyici düşünürlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Hayatı ve yazıları, on beşinci yüzyıl kültürünün ve fikirlerinin çeşitli hareketlerini benzersiz ve ilgi çekici bir şekilde bir araya getirmiş ve yansıtmıştır. On dokuzuncu yüzyıl bilginleri Cusanus'u "yeniden keşfettiklerinden" beri, Galileo, Kopernik ve Kepler'in fikirlerini önceden haber veren fikirleri ve özellikle fiziksel kozmosun sınırları olmadığı görüşüyle nispeten ünlü olmuştur. Cusanus, evreni "merkezi her yerde ve çevresi hiçbir yerde olmayan bir küre" olarak tanımlamıştır. Bu görüşüyle iki bin yıl kabul gören Aristotelesçi kozmolojiye Kopernik'ten önce esaslı ilk eleştiriyi getiren kişi olmuştur. Zira Aristoteles'in kozmolojisine göre evren Ay-altı ve Ay-üstü Âlem olmak üzere iki yapıya ayrılmıştı. Ay-altı Âlem toprak, su, hava ve ateşten oluşmakla birlikte, her bir elementin de kendi doğal yeri bulunmaktadır. Her bir varlıkta hareketin ve durgunluğun içsel ilkesi olan "doğa" dediğimiz bir ilke yer almaktadır. Buna göre toprak ağır olduğu için doğal yerine yani evrenin merkezine doğru hareket ederken, ateş hafif olduğu için yukarı doğru hareket etmektedir. Ay-üstü Âlem ise eter'den oluşmaktadır ve buradaki hareket dairesel ve mükemmeldir. Bu anlayışta varlıklar Tanrı'dan uzaklıklarına göre hiyerarşik bir yapı içerisinde yer almaktadır.

Tanrı'ya yakın olanlar mükemmel olarak nitelendirilirken, uzak olanların ise mükemmellikleri Tanrı'dan uzaklaştıkça azalmaktadır. Ay-üstü Âlem Sabit Yıldızlar Küresi ile sınırlandırılmıştır. Bu nedenle Aristoteles'in kozmolojisinde evren hiyerarşik bir yapıya sahip olup, tek ve sınırlıdır. Bu makalede Aristoteles'in evren anlayışının terk edilip yeni bir evren anlayışının ortaya konulmasının Kopernik'ten yüzyıl önce yaşamış olan Cusanus'la birlikte mümkün olduğu gösterilecektir. Cusanus önce evreni sonsuz olarak nitelendirerek Aristotelesçi hiyerarşik yapıyı terk etmiş, sonrasında ise evrendeki varlıkların özünü Aristotelesçi "doğa" ilkesiyle artık bilemeyeceğimiz, Tanrı'nın her yerde ve her şeyin içerisinde olduğunu ve dolayısıyla varlıkların kendilerinde "doğa" denilen bir ilke olmadığını öne sürerek yıkmıştır. Şimdi önce Cusanus'un sınırsız evren anlayışını, sonrasında ise onun Aristotelesçi "doğa" anlayışını nasıl terk ettiğini ele alalım.

1. Aristotelesçi Sınırlı Evrenin Yıkılması

Aristoteles *De caelo* (Gökyüzü Üzerine) adlı eserinde (yaklaşık MÖ 335), merkezde toprak ve onu kademeli olarak çevreleyen su, hava ve ateş halkaları bulunan küresel bir kozmos modeli ortaya koymuştur (Aristotle, 1971, 287a31). Özellikle sonsuz sayıda dünyayla dolu sonsuz bir evrenin atomcu doktrinini (Lucretius, 2007, 9.6.31) çürütmek isteyen Aristoteles, kozmosun hem tekil hem de sınırlı olması gerektiğini kanıtlamak için elementlerin katmanlı düzenlemesine başvurmuştur. Bu dünyanın tek olması gerektiğini savunmuş, elementlerin her birinin doğal yeri olduğunu öne sürmüştür; çünkü ona göre toprağın doğası "aşağı" ve ateşin doğası "yukarı" doğru hareket etmektir (Aristotle, 1971, 269a31-308b12-15). Ateş çemberimizin dışında başka bir toprak olsaydı, içinde bulunduğu dünyaya göre aşağı hareket ederken bizimkine göre yukarı hareket ederdi (yani dünyamızdan uzağa), benzer şekilde, kendi merkezine göre yukarı hareket ederken, öteki dünyadaki ateş bizimkine göre aşağı hareket ederdi. "Ancak bu imkânsızdır", demiş Aristoteles, çünkü "aşağı hareket etmek" toprağın özünü ve doğasını oluşturduğu sürece, yukarı doğru hareketi onu dünya dışı yapar. Aynısı ateş için de geçerlidir: Aşağı doğru hareket eden bir ateş hiç de ateş olmazdı. "Bundan, birden fazla dünya olamayacağı sonucu çıkar" (Aristotle, 1971, 276b12-17). Dahası, bu tek dünya sınırlı bir genişlikte olmalıdır çünkü gördüğümüz gibi, "Sabit Yıldızlar" günde bir kez Dünya'nın etrafında döner. Her zaman aynı yere döndükleri için sonsuza kadar uzanamazlar; Aristoteles'in dediği gibi, "Bir daire içinde hareket eden bir cisim zorunlu olarak sınırlı olmalıdır" (Aristotle, 1971, 276b26).

İkinci yüzyılda Batlamyus'un ince ayarı sayesinde, bu model tüm Orta Çağ dönemi boyunca geçerliliğini korumuştur. Nicolaus Cusanus (1401-1464), *De docta ignorantia* adlı eserini on beşinci yüzyılın ortalarında yazdığında, Avrupa evreni,

hâlâ merkezde Dünya, etrafında eş merkezli dairelerde Güneş ve gezegenler ve günde bir kez çevresini dönen Sabit Yıldızlardan oluşan bir halde bulunan kozmik bir matruşka olarak hayal ediyordu. Bu yıldızların, kozmik cisimlerin geri kalanına hareket kazandırmak için Hareket Etmeyen Hareket Ettirici tarafından harekete geçirilen ilk hareket edenler olduğu düşünülüyordu. Tanrı, Sabit Yıldızlar Küresine tek düzenli (*uniform*), sürekli ve ezeli-ebedi dairesel hareketi vermiştir. Sabit Yıldızlar Küresiyle temas halinde olan diğer küreler de bu hareketten kendi payına düşeni almış ve her alt bir kürede İlk Hareket Ettiricinin ezeli-ebedi hareketinden farklılaşan tek düzenli olmayan bir hareket oluşmuş ve bu süreç Ay-altı Âleme kadar devam etmiştir (Aristoteles, 1996, s. 502-503). Bu varlık derecelendirmesi, Orta Çağ'da Aristotelesçi kozmosun Neoplatonik "varlık zinciri"ne eşlenmesine izin vermiş, böylece fiziksel konumun ruhsal rütbeyle örtüştüğü düşünülmüştür. Ernst Cassirer, "Bir element kozmik basamakta ne kadar yüksekte duruyorsa, dünyanın hareketsiz hareket ettiricisine o kadar yakındı ve doğası o kadar saf ve eksiksizdi" (Cassirer, 1964, s. 25) diye açıklamıştır. Bozulmaz bir "beşinci tözden" (*quinta essentia*) oluşan yıldızlar âleminin Tanrı'ya en yakın olduğu düşünülürken, bozulabilir dünya en uzaktı (Rubenstein, 2015, s. 23). Bu kozmolojik modelin genellikle Kopernik tarafından yıkıldığı düşünülür; Kopernik'in Güneş Merkezli Evreni, on yedinci yüzyılın şafağında engizisyon öfkesine yol açacaktır. Ancak yaratacağı tüm tartışmalara rağmen, Kopernik'in Güneş Merkezli modeli, hareketsiz bir merkez ve çevreyi koruduğu için Yer Merkezli modelden kökten ayrılmamıştır. Kopernik, aslında Güneş'i Dünya'nın olduğu yere koymuş ama Sabit Yıldızları yerinde bırakmıştır, böylece kozmosun tekilliğini ve sınırlılığını yeniden doğrulamıştır. Aristoteles kozmolojisini gerçekten terk eden düşünür, Güneş'i sınırlı bir evrenin merkezine koyan Kopernik değil, yüz yıl önce evrenin hiçbir merkezi olmadığını ilan eden Nicolaus Cusanus'tur.

Cusanus'un kozmolojiyle ilgili yazıları, bizi tefekkürlü bir egzersizle içine çeker. Cusanus, kendimizi bir tekne, uçsuz bucaksız bir okyanusta yelken açarken hayal etmemizi önermiştir (Cusanus, 1981, 2.12.163-64). Kıyının arkamızda çekildiğini veya suların altınızda aktığını göremediğiniz sürece, ne kadar hızlı hareket ediyor olursanız olun, hareketsiz olduğunuzu düşünürsünüz. Gerçekten de akan sulara baksanız bile, ilk başta hareketsiz dururken onların hareket ettiğini algılayabilirsiniz. Evrendeki konumumuz da böyledir. Dünya, uzayın engin bir alanında hareket etmesine rağmen, hareketsiz bir referans noktasından yoksun olduğumuz için kendimizi dünyanın ortasında hareketsiz olarak algılarız. Cusanus, Kopernik'in üzerinden atlayarak, aynı şeyin diğer tüm kozmik cisimler için de geçerli olduğunu söylemeye devam etmiştir: her şey komşularının etrafında kusurlu

daireler çizerek hareket eder.¹ Yine de tam da hiçbir şey hareketsiz olmadığı için, “her gözlemciye ister Dünya’da ister Güneş’te veya başka bir yıldızda olsun, birinin... şeylerin hareketsiz bir merkezinde olduğu ve diğer her şeyin hareket ettiği görünür” (Cusanus, 1981, 2.12.162). Cusanus’a göre evrenin merkezinde hiçbir şey yoktur, bu da her şeyin kendi bakış açısından merkezde olduğu anlamına gelir. Evrenin dış kenarında gördüğümüz yıldızlar bile kendi bakış açılarından yaratılışın merkezini işgal eder, böylece sakinleri bizim onların etrafında döndüğümüzü düşünür. Aristoteles’e karşı, Cusanus bu dünyanın “tek” olmadığını; aksine, her biri kendilerini bir matruşka bebeği kozmosunun merkezinde sanan sakinlerle dolu çok sayıda “dünya” olduğunu ileri sürmüştür.

Hareketli bir dünya, eliptik yörüngeler, hareketin göreliliği, dünya dışı yaşam bu varsayımların her biri Cusanus’un düzenli Aristoteles evrenini sistematik olarak yok etmesinin bir özelliğidir. Ancak geri kalan her şeyin dayandığı en radikal öğretisi, bu hareketli cisimlerin yayılımının sonsuza kadar uzandığıdır. Elbette, bu dikkate değer yeni fikir tam olarak yeni değildi; Leukippos ve Demokritos da MÖ beşinci yüzyılda bunu öğretmiştir. Dört yüz yıl sonra, Lucretius atomistlerin evreninin sonsuzluğunu, sınırı olduğunu düşündüğümüz her şeye bir mızrak fırlatmamızı rica ederek kanıtlayacaktır. Eğer hiçbir şey mızrağı durduramıyorsa, o zaman sınır yoktur; eğer bir şey mızrağı durduruyorsa, o zaman sınırın ötesinde bir şey vardır diye savunmuştur. Her iki durumda da sınır, bir sınır olmayacaktır, bu da evrenin sonsuz olması gerektiği anlamına gelir (Lucretius, 2007, 1.980). Cusanus, *De docta ignorantia* adlı eserinde benzer bir akıl yürütme çizgisi sunmuştur ve “evren (*universum*) bitimsizdir (*interminatum*), çünkü gerçekte ondan daha büyük olan hiçbir şey, ona göre sınırlı olacağı şekilde verilemez” (Cusanus, 1981, 2.1.97) demiştir. Başka bir deyişle, evren her şey olduğundan, onu bağlayacak hiçbir şey onun dışında olamaz.

Bununla birlikte, atomist evrenin aksine, Cusanus’un evreni tam olarak sonsuz değildir. Elbette, Cusanus’un akıl yürütmesine göre, “içinde bulunduğu sınırlar olmadığından”, evren sonlu olarak adlandırılmaz, ancak sonsuz olarak da adlandırılmaz, çünkü Tanrı’nın aksine, bu sonsuzluk “kendisinden” değildir (Cusanus, 1981, 2.11.156; 2.2. 98). Varlığının kaynağı kendisinin ötesinde yattığından, evren, kesin bir şekilde konuşursak, sonsuz olarak adlandırılmaz. Yine de “Tanrı olmayan her şeyi kucakladığı” sürece, sonlu da değildir (Cusanus,

1 Gezegenel rotaların tam olarak dairesel olmadığı yönündeki önerisiyle Cusanus, Kepler’in eliptik yörüngeleri keşfini önceden haber verir. Diğer “keşifleri” gibi, bu da gözleme değil, teolojik kanaate dayanıyordu; dairesel yörüngeler, merkezi bir gövde ile uyduları arasında “kesin eşit mesafe” gerektirirdi ve “farklı noktalara kesin eşit mesafe Tanrı dışında bulunamaz, çünkü yalnızca Tanrı sonsuz eşitlikler” (Cusanus, 1981, 2.11.157).

1981, 2.1.97). Cusanus, bu sonlu türdeki sonsuzluğu açıklamak için, Thomas Aquinas'tan bazı terimler ödünç almıştır. Thomas Aquinas, *Disputationes* adlı eserinde “sınırı olmayan negatif sonsuz” ile “doğal olarak sınırları olması gereken ancak bunlardan yoksun olan mahrum edici sonsuz” arasında ayrım yapar (Lai, 1973, s. 163). Cusanus, ilkin Tanrı'ya, ikincisini ise evrene atfeder: Tanrı'nın var olma nedeni Tanrı'nın kendi içindedir ve bu nedenle “olumsuz” sonsuzdur, oysa evrenin kendi dışında olma nedeni vardır ve bu nedenle sınırlı/daraltılmış sonsuzdur.² Cusanus'un kendi dilinde, Tanrı “mutlak” sonsuzdur, oysa evren “daraltılmış” bir sonsuzdur -somut, maddi ve bu nedenle kısıtlanmış, sonsuz (Cusanus, 1981, 2.4.113). Ancak Tanrı ile evren arasındaki bu fark, onların kaçınılmaz ilişkisini oluşturur: daralmış sonsuzluğunda evren, Tanrı'nın yaratılmış bir yansıması olarak var olur. Tanrı gibi, sınırları yoktur; Tanrı gibi, var olan her şeyi ve henüz var olabilecek olanın tohumlarını içerir. Cusanus, “Sanki Yaratıcı, ‘Yapılsın’ demiş gibi,” “ve sonsuzluğun kendisi olan Tanrı yaratılamadığı için, yaratılabilecek olan yaratıldı, bu da mümkün olduğunca Tanrı'ya benzeyecekti” diye yazmıştır (Cusanus, 1981, 2.2.104). Tanrı'nın varlığından ortaya çıkan evren, ilahi sarmalamasının/katlanmaların (*complicatio*) mümkün olan en kapsamlı ifadesidir/açılımıdır (*explicatio*),³ “uzay ve zamanın çeşitliliği ve çokluğunda ortaya çıkan Tanrı'nın somut bir benzerliğidir” (Brient, 1999, s. 592).

Cusanus'a göre evreninin ne merkezi ne de çevresi vardır; ona göre bir gözlemci kendisini her nerede bulursa orayı evrenin merkezi ve görebildiği kadarını da çevresi olarak algılar. Evren algımız bu nedenle indirgenemez bir şekilde perspektiflidir ve yine de Cusanus, mekânsal duyarlılıklarımızı parçalamaya istekliyse bütünü görselleştirebileceğimizi vaat ediyor. “Hayal gücünüzü mümkün olduğunca kullanmalısınız” “ve merkezi kutuplarla sarmalısınız” diye öğütlemiştir (Cusanus, 1981, 2.11.161). Sonuç, merkezi çevresiyle çakışan bir küreye benzer bir şey olacaktır. Ancak böylesine resmedilemeyen bir şeyi resmedebilirsiniz, “evrenin [evrensel] hareketi hakkında bir şeyler anlamaya” başlayacaksınız (Cusanus, 1981, 2.11.161). Dahası, evren ile yaratıcısı arasındaki benzerliği anlamaya başlayacaksınız. Çünkü Tanrı hem her yerde mevcut hem de sınırsız olduğu sürece, Tanrı'nın kendisi “merkezi her yerde, çevresi hiçbir yerde olmayan sonsuz bir küre” olarak düşünülebilir (Rubenstein, 2015, s. 26).

2 “Evren negatif olarak sonsuz olamaz, ancak sınırsızdır ve dolayısıyla özel olarak sonsuzdur ve bu bakımdan ne sonludur ne de sonsuzdur” (Cusanus, 1981, 2.1.97).

3 Cusanus Tanrı'nın hem her şeyin “katlanması” (*complicatio*) hem de her şeyin “açılımı” (*explicatio*) olduğunu söyler; Tanrı her şeyin katlanmasıdır zira hepsini kendi basitliği içinde barındırır, O, aynı zamanda her şeyin açılımıdır zira O, onların içinde kaldığı müddetçe O'ndan çıkarlar. Dolayısıyla Tanrı hem onlara aşkın hem de onlara içkindir. Bkz., Cusanus, 1981, 2.3.

Bu sonsuz küre imgesi yeni değildir: Alain de Lille, Saint Bonaventure ve Thomas Aquinas'ın eserlerinde ve Meister Eckhart'ın vaazlarında (Cusanus büyük ihtimalle ondan almıştır) Tanrı'nın tarif edilemez varlığını tanımlamak için ortaya çıkmıştır (Brient, 1999, s. 575-600). Yeni olan şey, Cusanus'un teolojik bir metafor olan şeyi yaratılışın kendisine uygulaması ve böylece evreni yaratıcısı kadar anlaşılmaz hale getirmesidir. "Bu yüzden bu farklı imgeleri katlayın, böylece merkez zirve olsun ve tam tersi, ve sonra... dünyanın ve onun hareketinin ve şeklinin kavranamayacağını görürsünüz, çünkü... merkezi ve çevresi hiçbir yerde olmayacaktır" demiştir (Cusanus, 1981, 2.11.161). Yine de burada bile, Cusanus'un dünyanın sonsuz küresini Tanrı'nın sonsuz küresiyle özdeşleştirmemeye dikkat ettiğini belirtmeliyiz: Tanrı, bize, "merkezi her yerde" olan bir küredir, oysa bu pasaj evreni merkezi hiçbir yerde olmayan bir küre olarak adlandırır (Brient, 1999, s. 592). Tıpkı evrenin Tanrı'dan farklı olmasının Tanrı'ya olan benzerliğini sağladığı gibi, şimdi de benzerliğin farkı artırdığını görüyoruz: her ikisi de sonsuz kürelerdir, ancak Tanrı her yeredir, oysa evrenin hiçbir merkezi yoktur.

Evrenin kendi içinde mutlak bir merkezi yoktur çünkü evrende her bir "kutbuna" eşit uzaklıkta olan bir cisim yoktur. Cusanus, "Tanrı dışında farklı noktalara tam olarak eşit uzaklıkta bulunan bir şey bulunamaz" diyerek, Tanrı'nın tek başına yaratılışın tüm parçalarına eşit derecede yakın olduğunu söylemiştir (Cusanus, 1981, 2.11.157). Ama Tanrı yaratılışın tüm parçalarına eşit derecede yakın olduğu sürece, evrenin gerçekten bir merkezi vardır: Cusanus, "Tanrı dünyanın merkezidir" ve "tüm kürelerin ve dünyadaki tüm şeylerin" merkezi (Cusanus, 1981, 2.11.157) olarak vurgulanmış ve bu yüzden dünyanın merkezi hiçbir yerde değil, her yeredir, çünkü Tanrı her yeredir. Ancak Cusanus bu prensibi öne sürerken, bağlamı kaçırmış olma ihtimalimize karşı bir nitelendirme eklemiştir: "dünya makinesinin, (yarı) merkezi her yerde ve çevresi hiçbir yerde olacaktır, çünkü çevresi ve merkezi her yerde ve hiçbir yerde olan Tanrı'dır" (Cusanus, 1981, 2.12.162). Dolayısıyla evren bir açıdan sınırlı ve bir diğer açıdan sınırsız olduğu gibi, merkezi kendi başına hiçbir yerde değil, her yerde "Tanrı'da"dır. Bu yarı-omnisentrizm, evreni mümkün olan en güçlü *imago dei* yani ilahi varlığın somut bir ifadesi olarak kurar. Yine de bu benzerliğin yalnızca Tanrı'nın Tanrı'ya benzeyen evrenin merkezini/merkezlerini işgal ettiği ölçüde geçerli olduğunu belirtmeliyiz. Başka bir deyişle Cusanus, Tanrı'yı kendi suretine, her şeye odaklı merkezine katlayarak Tanrı ile evren arasındaki basit bir ayna oyununu⁴ paramparça etmiştir. Dünya, dışında

4 Cusanus, Tanrı dışındaki her şeyin Tanrı'nın çoklu görüntüleri olduğunu belirtmiştir. Eğer Tanrı her şeyin içindeyse bundan "her şey her şeyin içindedir" sonucu çıkar. Cusanus'un bir dizi aynaya yansıyan yüz remini hatırlarsak, her şeydeki her şeyin karşılıklı anlamı netleşmektedir; zira yüz her görüntüye mevcut olup, hepsi aynı yüzün görüntüleridir. Dolayısıyla her bir görüntü diğerinde yer almaktadır. Buna benzer şekilde, Tanrı da bütün yarattıklarında vardır ve her yaratık birbiri

duran bir Tanrı'ya benzemez; yalnızca evrenin her yerinde eşit olarak Tanrı'yı temsil ettiği ölçüde Tanrı'ya benzer.

Cusanus, Aristotelesçi seleflerinin kademeli kozmosunu gerçekten de bu anlayışla yıkıyor. Tanrı, göksel sıralardan aşağıya, merkezindeki alçak dünyaya aracılık etmiyor; bunun yerine, Tanrı sınırsız evrenin her yerinde doğrudan mevcuttur. Cassirer'in açıkladığı gibi, “mutlak bir yukarı ve aşağı yoktur ve hiçbir cisim, varlığın ilahi, orijinal kaynağına diğerinden daha yakın veya daha uzak değildir; aksine, her biri ‘Tanrı’ya doğrudan’dır” (Cassirer, 1964, s. 28). Cusanus’a göre, evrende ayrıcalıklı bir yer, astral ve ay altı küreler arasında bir ayrım yoktur. Böylece şeylerin düzeni, kozmik olmayan bir Tanrı’nın altındaki statik bir hiyerarşi değildir; bunun yerine, Tanrı’nın yaratılıştaki her şeye tam ve eşit olarak mevcut olduğu dinamik bir holografidir. Bu radikal içsellik, Cusanus’a göre, Tanrı’nın ilk etapta yaratması anlamına gelir: “yaratmak, Tanrı’nın her şey olmasından başka bir şey değilmiş gibi görünüyor” (Cusanus, 1981, 2.2.101). Eğer tüm şeyler Tanrı’nın sureti olarak var oluyorsa, o zaman Tanrı’nın bazı şeyler (zekâlar, Akıl, İnsan, vb.) tarafından diğer şeylere (madde, tutkular, kadınlar, insan olmayan hayvanlar) aracılık ettiği söz konusu değildir. Aksine, “Tanrı fark veya kıskançlık olmadan iletişim kurar”, böylece her yaratık Tanrı’nın “mükemmel” bir sureti haline gelmiştir: “her yaratık, olduğu gibi, sonlu bir sonsuzluk veya yaratılmış bir Tanrı’dır, böylece en iyi olabileceği şekilde var olur” (Cusanus, 1981, 2.2.104). Ancak, tam da Tanrı’nın kendisini her yaratığa doğrudan iletmesinden dolayı, her yaratık da Tanrı’yı diğer her yaratığa aracılık eder. Tanrı her şeyin içinde her şeyin varlığı olarak bulunduğundan, her şey Tanrı’yı her şeye aracılık eder; Cusanus, “her şey”in kendisi evrenin kendisi olduğu ölçüde, “Tanrı, evrenin aracılığıyla [yarı] her şeyin içindedir” (Cusanus, 1981, 2.5.117) demiştir. “Sanki” evrenin aracılığıyla, yalnızca Tanrı’nın her şeyde ve her şeyin Tanrı’da olması durumu değil, aynı zamanda “her şeyin her şeyde olması” durumu da söz konusudur (Cusanus, 1981, 1.15.118).

2. Aristotelesçi “Doğa” Anlayışının Yıkılması

Nicolaus Cusanus’un Aristotelesçi “doğa” anlayışını yıkan görüşlerinin temel insan bilgisine dair ortaya koyduğu fikirlerde yer almaktadır. Cusanus’a göre, insan aklı deneyimlediğimiz dünyayla başa çıkmak için kendi kavramsal ölçütlerini

vardır. Böylelikle her şeyde Tanrı’nın kendisinden başka bir şey olmayan birlik vardır. Cusanus Tanrı’nın yarattıklarında olduğunu söylediğinde, Tanrı’nın onlarla sınırlı olduğunu söylemez. Bu, bir yüzün aynadaki yansımından başka bir şey olmadığını söylemekle aynı şeydir. Aksine Tanrı sonsuzdur ve o sonlu bir şeyle özdeş değildir. Tanrı karşısında evren ise sonlu ya da sınırlıdır; hatta o sonsuzun bir büzülmüsidir (contraction). Büzülmeye ise, tekil şeyde varlığın kısıtlanması anlamına gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Armand Maruer, “Nicalous Cusanus,” çev. Feyza Demir Çiçek *Felsefe Dünyası Dergisi* sayı: 74 (2021): 300-312.

üretir ve kullanır; zihin artık sadece dış dünyayı yansıtmaz. Cassirer, Cusanus'un bu fikirlerinin "tamamen yeni bir entelektüel yönelime işaret ettiğini yazmıştır (Cassirer, 1964, s. 10). Ancak Cusanus, bilginin bu yorumunu, daha önceki Orta Çağ düşünürlerinden miras aldığı klasik sorunla, yani Tanrı ile yaratıklar arasındaki ilişkiyi nasıl düşüneceğiyle yüzleşmek için kullanmıştır. Cusanus'un Tanrı ile yaratıklar arasındaki ilişkiyi çerçeveleme ve değerlendirme çabaları, Orta Çağ skolastiklerinin temele aldığı Aristotelesçi doğa görüşlerini zayıflatmanın bir yolunu işaret etmiştir. Bu görüşler, Aristoteles'in Fizik kavramlarını doğa dünyasını yorumlamak için kullandıkları gibi, Aristotelesçi kategorileri lütuf dünyasını ve her ikisinin de yaratıcısını anlamak için genişletip yeniden çerçeveleyen Aquinas ve Scotus gibi düşünürlerde bulunabilir. Cusanus'un yaratılmış evrene ilişkin görüşü, Orta Çağ Aristotelesçilerinin görüşünden keskin bir şekilde farklıdır ve düşüncesinin kendi başına benzersizliğini ortaya koyar.

Cusanus'un yaratılmış şeylere ilişkin görüşünün Aristotelesçi skolastiklerinkinden radikal bir şekilde farklılaştığını açıklığa kavuşturmak için Miller sade bir örnek sunmuş ve Cusanus ve Aquinas'ın bu konuda söyleyeceklerini karşılaştırmıştır. Miller, Cusanus bir şarap üreticisi ve mavna ustasının oğlu olarak doğduğundan, mütevazı bir asma örneğini kullanmanın uygun olduğunu görmüştür (Miller, 1978, s. 14). Ne Cusanus ne de Aquinas, asmanın insan kullanımları ve zevkleri konusunda en ufak bir şüpheye veya görüş ayrılığına sahip değildir -bu tür konularda en mütevazı köylüyle aynı fikirdeydiler. İki düşünürün farklılaştığı nokta, asma hakkında bildiklerimiz ve onu nasıl bildiğimizdir. Aristoteles'i takiben, Aquinas, giderek daha mükemmel ve daha az mükemmel maddelerden oluşan bir dünyada, bir asma fidanının ne türden veya ne cinsten bir töz olduğunu söylemeye çalışırdı. Büyümesini ve gelişimini gözlemleyerek, etkinliği içsel değişim ilkesinden kaynaklanacağı için, içsel doğasının ne olması gerektiğini çıkarırdı. Bu doğa veya içsel ilke, asma fidanı olarak özünü oluşturur -domuz yavrusu olarak değil. Aristoteles ve Aquinas, bu tür araştırmalarda, insanın bilme güçlerinin şeylerin var olma biçimleriyle örtüşecek şekilde ayarlandığından asla şüphe etmezler. Bir şeyin ne olduğu, algıya ve nedensel analize kendini nasıl gösterdiği, *philosophia naturalis*'in (doğa felsefesinin) töz ve ilinekler, cins ve türler hakkındaki soruları yanıtlayabileceği kanıtını sağlar. Zihin dışı şeyler bilginin ölçüsünü sağlar ve asma fidanının doğası ve mahiyeti hakkında gerçek bilgiye, onun hakkında söylediklerimiz ve düşündüklerimiz onun ne olduğuna ve diğer doğal şeylerle nasıl etkileşime girdiğine uyduğu zaman sahip oluruz.

Cusanus'a göre, insan zihni asmayı incelerken aynı algısal verilerle karşılaşır. Ancak asmanın içsel gerçekliği, gerçek doğasının geldiği yer, sorgulayıcı akla kendini kolayca teslim etmez. Cusanus, Aristotelesçilerin tüm terimlerini yansıtır.

Form ve maddeyi, cins ve türü, iline ve tözü, yazılarında sürekli olarak tekrar eder. Ancak ona göre bunlar, deneyim dünyasını sınıflandırmanın ve kavramsallaştırmanın sadece insani yollarıdır. Onun kendi terimi, “varsayımlar”dır (*conjectures*); doğal varlıkların ne ve nasıl olduğuna dair kesin bilgi değil. İnsan aklı, yaklaşık ve perspektifli bilgidен daha fazlasına ulaşamaz, çünkü zihinlerimiz karşılaştırmayla, karşıtlığın daha fazlası ve daha azıyla ilgilenir, asma da domuz yavrusu da veya Roma kardinali de olsa herhangi bir şeyin doğasına bağlı kesin ve nihai bilgiyle değil (Miller, 1978, s. 15).

Cusanus’un asma dalıyla ilgili en gerçek sonuca vardığı şey ne insani kullanımları ne de onun uygun olanını arızı niteliklerinden, üzümlerini renklerdeki farklılıklardan ayırt etme yeteneğimizdir. Asmanın iç çekirdeği, doğa filozofunun “doğa” veya “tözel form (*substantial form*)” olarak etiketlediği şey değildir. Bu asmayı sadece asma yapan ve onu asmadan başka bir şey olarak tutan şey onun birliği veya bütünlüğüdür ve Cusanus için böyle bir birlik ne onun varoluşunun ne de özünün veya ikisinin birlikte bir sonucudur. Aksine, asmanın birliği, onun imgeleme biçiminden ve dolayısıyla Tanrı’nın sonsuz birliğinin zayıflatılmış ve rastlantısal biçimdeki doğrudan mevcudiyetinden ne daha fazlası ne de daha azıdır. Tanrı “asma”da o kadar doğrudan mevcuttur ki, asma birliğini bir aynadaki yansıma olarak imgeler (Cusanus, 1981, 2.2.102-204). Asmanın ve aslında tüm doğal şeyler evreninin geldiği nokta, çeşitli ve çoğul şeylerde ifade edilen, imgelenen ve ötekiştirilen ilahi birliktir. Özetle, Cusanus yaratılmış şeylerin dünyasına döndüğünde, bağımsız “doğalara” sahip ikincil nedenler olarak maddelere odaklanmaz. Dahası, hareket ve durağanlığın içsel ilkesi, uygun Aristotelesçi anlamıyla “doğa” (Aristotle, 1957, II, 1, 192b 21-23). Artık şeyler hakkındaki kavramlarımızı temellendiren bilinebilir veya keşfedilebilir bir şey değildir. Şeylerin bizim kavrayışımızın ötesinde kalmasının nedeni, onların birleşik özünün ilahi birliği yansıması ve dilsel veya kavramsal yaklaşımlarımızın çabalarını aşmasıdır. Cusanus’un her yaratılmış varlığa “sonlu sonsuz” veya “yaratılmış Tanrı” demesine şaşmamalı.

Cusanus’un evreninin, kendi başlarına doğalara sahip tözler yerine Tanrı’yı yansıtan sonlu birliklerle metafiziksel olarak neden dolu olduğunu anlamak için, Cusanus’un evrenle ilişkisini inceleyerek Tanrı’nın ne olduğuna dair açıklamasına devam ettiği *De docta ignorantia*’nın II. kitabına dönmek yararlı olacaktır. Cusanus, yukarıda da belirttiğimiz üzere Tanrı’nın yaratılmış şeylere karşı içkinliği ve aşkınlığı versiyonunu açıklamak için *complicatio-explicatio* modelini veya imgesini kullanır. Cusanus’un belirttiği gibi, “Tanrı her şeyin katlanmasıdır (kapsaması, sarmalanması = *complicatio*), çünkü her şey onun içindedir. O her şeyin açılmasıdır (ortaya çıkması veya gelişmesidir = *explicatio*), çünkü o her şeyin içindedir. Bunu şöyle ifade edebiliriz: Yaratılan evren, Tanrı’nın açıklanmış veya çözülmüş halidir.

Yazılarında sıklıkla olduğu gibi, Cusanus bu imgeyle ne demek istediğini açıklamak için matematiğe yönelir (Cusanus, 1981, 2.2.105-106). Birim veya monadın sayılarla ve saymayla nasıl ilişkili olduğunu hatırlatır. Birim kendi başına bir sayı değildir, ancak sayma tarafından ön varsayılır ve dolayısıyla sayılacak herhangi bir sayı dizisinin ilkesidir. Tıpkı birimin sayımdan önce gelmesi ve sayım tarafından varsayılması gibi, Tanrı'nın diğer her şeye göre sonsuz birliği de öyledir. Şifrelenmemiş veya "sayılmamış" Tanrı her şeyden önce gelir ve her şeyin ilkesidir ve en uygun şekilde sonsuz birlik olarak kabul edilir. Birim örtük olarak tüm sayıları içerdüğinden, Tanrı da yaratılan her şeyin katlanmasıdır (*complicatio*).

Tıpkı sayılan her sayının hem bir birim hem de çoğul bir dizinin belirgin bir üyesi olması gibi, her yaratık da Tanrı'nın birliğini açığa çıkarır veya açıklar; kendisi çokluk ve çeşitlilik dünyasında birliktir. Tanrı'nın birliği veya öz kimliğinin yaratıklara özgü çoğullukla nasıl aynı olduğu bizden kaçır; bildiğimiz şey onun hem *explicatio* hem de *complicatio* olduğudur. Benzer şekilde saymada varsayılan birimin neden ve nasıl her sayıda aynı olan ve yine de ilke olarak hepsinden önce gelen şey olabileceği konusunda belirsiziz. Tanrı'nın her şeyi sonsuz birliğinde katladığını söylemek şiirsel olarak beceriksiz ve felsefi olarak boş görünebilir, ancak Cusanus için *explicatio-complicatio* çifti, insan zihninin ondan kaçması gereken aşkın Tanrı'ya nasıl ulaştığının bir başka çarpıcı imgesidir (Miller, 1978, s. 16-17).

Yaratılmış şeylerin deşifre ettiği veya "açıkladığı" şey Tanrı'nın sonsuz birliğidir. Ancak onların çoğulluğu, Tanrı'nın birliği karşısında, birçok şeyin aslında tür olarak birbirinden pek de farklı olmayan tek bir şeyden ayırt edilebileceği veya ayrılabilmesi gibi düşünülmemelidir -sanki biri küçük bilyelerin torbasından büyük bilyeyi çıkarıyormuş gibi. Cusanus, Tanrı'nın birliğinin zıtlıkların çakışması olarak görülmesi gerektiğini açıklamıştır. Onun sonsuzluğunda tüm ayrımlar ve çokluk tanımlanır, çünkü ilahi birlik tüm çeşitliliği ve çoğulluğu öylesine kucaklar ki her şey birdir. Tanrı'yı *complicatio-explicatio* ve *coincidentia oppositorum* (zıtlıkların çakışması) olarak tasvir etmek, aynı iddiayı iki farklı şekilde yapmaktır. Cusanus'un kendisinin de sonuca vardığı gibi, "Eğer biri her şeyde olduğu için birlik olan ve en az olduğu için en fazla olan böyle bir birliği anlayabilir veya adlandırabilirse, Tanrı adına ulaşabilir" (Cusanus, 1981, 1.24.77-78). Burada önemli olan, Tanrı'nın Bir olarak alınmasıdır -sonsuz birlik. Tanrı'da geri kalan her şey birliktir. Cusanus, "Bir şeyi Tanrı'da olduğu gibi ele alırsanız, o zaman o Tanrı ve birliktir" demiştir (Cusanus, 1981, 2.3.110-111). Varlıklar, Tanrı'nın aşkın birliğinin görüntüleri veya tezahürleri olduğundan, her birinin Tanrı'nın açılımı veya açıklaması olması, sınırlı veya zayıflatılmış bir biçimde ilahi birlikten başka bir şey olmaması şaşırtıcı değildir. Çoğul şeyler, Tanrı'nın

çoğaltılmış ancak rastlantısal veya yaratılmış olaylarla sınırlı birliğidir. Her yaratılmış şeyin özü, bağımsız bir doğa değil, Tanrı'nın kendi birliği ve doğrudan varlığıdır. Cusanus şöyle yazar:

Tanrı'ya atfedilebilen şey, bir varlığın birliğe, ayrı bir var oluşa sahip ve evrenle uyum içinde olmasıdır; ... fakat onun birliği çokluk içinde, bireysel varlığı karmaşa içinde ve uyumu uyumsuzluk içinde olması, onun rastlantısal doğasının bir sonucudur -Tanrı'ya veya herhangi bir olumlu nedene atfedilemez (Cusanus, 1981, 2.2.99-100).

Bu, Tanrı'nın alçakgönüllü asma fidanının doğası veya özü olduğunu, onu olduğu gibi yapan ve koruyan şeyin onun birliği, içkin biçimde Tanrı olduğunu söylemektir. Cusanus, asma fidanının sahip olduğu tek mahiyetin veya pozitif özün Tanrı'nın birliğinde sınırlı, ancak doğrudan ve anında payı olduğunu söyleyecek kadar ileri gider. Aynı şekilde Tanrı'dır ancak rastlantısal biçim ve tarzda (Cusanus, 1981, 2.3). Açıklanan veya deşifre edilen Tanrı, her yaratılmış şeyde olduğu şeydir.

Fakat bu görüşü Tanrı ve yaratıklar arasında kaba bir özdeşleşmeden kurtaran nedir? Çoğumuzun ilahi olmadığımıza dair birkaç hatırlatmaya ihtiyacı vardır. Cusanus için tam da bu gerçek, yani Tanrı'dan farklı ve ilahi olmamamız, sonlu durumumuzu ortaya koyar. Her yaratık (ve bu konuda tüm evren) Tanrı'nın sonsuz birliğinin kısıtlanmış veya zayıflatılmış bir tezahürüdür, Cusanus'un bir *contractio*,⁵ bu birliğin bir kısıtlaması veya daralması olarak adlandırdığı şeydir. Evren, çok sayıda ve çeşitli birlik biçimlerini kucaklar. Fakat tıpkı çok sayıda ve çeşitli olmaları, Tanrı'dan farklı ve birbirlerinden farklı olmaları gibi, tam olarak görelilikleri ve farklılıklarında birbirlerine bağlıdırlar. Varlıklar, dört elementten meleklerle kadar uzanan hiyerarşik bir düzen oluşturan türlerde gelmezler. Yaratılmış bir şey, diğer yaratılmış şeyler değildir ve bunun nedeni, onda bulunan ve onlarda bulunmayan olumlu bir şey değildir. Tüm varlıkların paylaştığı şey, hiçbirinin var olmak zorunda olmaması ve her birinin sayısal olarak geri kalanların hepsinden farklı olmasıdır. Cusanus'un düşüncesinde, rastlantısal göreliliği açıklamak için sonlu düzeyde pozitif bir ontolojik ilke yoktur. Asmada, onun farklılığı ve ötekiliği gerçeği dışında hiçbir şey onu Tanrı'dan ve diğer şeylerden ayırmaz.

Contractio'nun anlamı, Tanrı'nın mutlak birliğinin çoğulluğa izin verecek şekilde "ötekileştirilebileceği" veya paylaşılabilirliğidir. *Contractio* her zaman bazı sonlu şeylerle, bu veya şu şeye göre gerçekleşir (Cusanus, 1981, 2.4). Evren, bu yaratılmış şeyler arasındaki ilişkilerin toplamı olarak durur, şimdi ayrı bir çoğulluk

⁵ Tanrı karşısında evren sonlu ya da sınırlıdır ya da o, sonsuzun bir büzülmesidir (contraction). Büzülme ile o tekil şeyde varlığın kısıtlanmasını kastetmektedir. Yani evren sonsuzun darasıdır çünkü tüm yaratılmışları içine alır.

birliği, ilişki içindeki sonlulardan oluşan bir bütün olarak alınır. Cusanus için, istediğiniz her şey diğer her şeydedir, çünkü hepsi diğer varolanda birbirine bağlıdır (Cusanus, 1981, 2.4-5).

Tanrı ve yaratıkların bu resminde geleneksel olan şey, Tanrı'nın bir ve sonsuz olduğu ve yaratıkların Tanrı'nın suretleri olduğu doktrinleridir. Şaşırtıcı olan şey, Cusanus'un bu doktrinleri sınırlarına kadar götürmesidir. Her şeyin kendisinden olumlu hiçbir şey yoktur, sadece Tanrı'dan ve diğer her şeyden farklılığı vardır. Her şeyde olumlu olan şey, Tanrı'nın onun birliği ve varlığı olarak ona doğrudan varlığıdır. Cusanus'un insan bilgisi hakkında söylediklerini hatırladığımızda, doğal şeylere ilişkin böyle bir görüş daha makul hale gelir. Bilgimiz geçici veya "varsayımsal"dır ve bu nedenle büyük ölçüde göreliliğe, sonlu şeylerin sonlu olarak var olmasına uygun ontolojik yoğunluk eksikliğine kilitlenmiştir.

Aristoteles, bilim ve algının "diğer şeyleri ölçmekten ziyade, kendilerinin ölçüldüğünü" yazmıştı (Aristoteles, 1996, X, 1053a32-33). Ancak Cusanus, bu görüşe ve bu görüşü takip eden Aristotelesçi skolastiklere katılmaz. Cusanus'a göre insan zihni yaratıcıdır; kendi geçici kavramlarını ve yargılarını oluşturur ve bu kavramlarla deneyimde karşılaştığı şeyleri kendi birliğinin imgesinde düzenler ve yapılandırır. Protagoras'ın insanın her şeyin ölçüsü olduğu yönündeki görüşünü savunur ve bunu, insanın zihinsel yaratıcılığının Tanrı'ninkine göre modellendiği fikriyle birleştirir. Tanrı'nın düşüncesi, şeyleri kendi suretinde, sınırlı birlikler halinde yaratır. İnsanın düşüncesi de aynı şekilde etkin ya da şüurseldir; ikinci bir Tanrı olarak dünyayı birliğe tabi kılmaya çalıştığı kavramsal biçimleri, bilmesi gereken ölçüleri yaratır (Miller, 1978, s. 19). Fakat bizim kavram ve tasvirlerimiz en iyi ihtimalle geçici ya da algısaldır (perspektifseldir), çünkü her şeyin özü, düşüncede birliğini çerçeveleme çabalarımızdan kaçır.

Bu, Cusanus'un Aristotelesçilerin yaptığı gibi yaratılmış şeylerle ilgilenemeyeceğinin bir başka nedenini de ortaya koyar; onlar için biçim, töz ve doğa hakkındaki bilgimiz, şeylerin kendilerine sağlam bir şekilde bağlıydı ve bu nedenle de onlara karşılık geliyordu. Cusanus'a göre ise insan aklı yalnızca şeylerin ötekiliğiyle ilgilenebilir ve bunu daha iyi ya da daha kötü olabilecek, ama asla şeyin özüne yeterli olmayacak geçici ölçütlerle yansıtabilir. Düşüncemiz ve dilimiz en iyi ihtimalle kavrayışımızın ötesinde, ötekinin kendisinden başka bir şey olmadığı o içsel birliğe işaret eder. Fakat bu noktada diğeri aklın en iyi çabalarından kaçır, çünkü orada diğeri, kendi bireyselliği içinde yalnızca Tanrı tarafından düşünülebilir. Tanrı'nın düşüncesi bu nedenle şeylerin ideal ölçüsüdür, çünkü orada gerçeklik ve bilgi aynıdır. Kavramlarımızın nihai olarak tekillikle (*individual*) baş edemeyeceğini fark ettiğimizde, Cusanus'un *intellectus* adını verdiği sezgisel vizyona ulaşabiliriz. Bu-

nun yaptığı şey, bizi tipik dil ve düşünme biçimlerinin ötesine, bir şeyin Tanrı'nın birliğinin bir tezahüründen başka bir şey olmadığı şeklindeki insani kavrayışa götürmektir (Miller, 1978, s. 19-20).

Sonuç

Cusanus'a göre evrenin ne merkezi ne de çevresi vardır; ona göre bir gözlemci kendisini her nerede bulursa orayı evrenin merkezi ve görebildiği kadarını da çevresi olarak algılar. Evren algımız bu nedenle indirgenemez bir şekilde perspektiftir. Bununla birlikte, Cusanus'un evreni tam olarak sonsuz değildir. Elbette, Cusanus'un akıl yürütmesine göre, "içinde bulunduğu sınırlar olmadığından", evren sonlu olarak adlandırılmaz, ancak sonsuz olarak da adlandırılmaz, çünkü Tanrı'nın aksine, bu sonsuzluk "kendisinden" değildir. Cusanus'un kendi dilinde, Tanrı "mutlak" sonsuzdur, oysa evren "daraltılmış" bir sonsuzdur -somut, maddi ve bu nedenle kısıtlanmış/sınırlı sonsuzdur. Ancak Tanrı ile evren arasındaki bu fark, onların kaçınılmaz ilişkisini oluşturur: daralmış sonsuzluğunda evren, Tanrı'nın yaratılmış bir yansıması olarak var olur. Tanrı gibi, sınırları yoktur; Tanrı gibi, var olan her şeyi ve henüz var olabilecek olanın tohumlarını içerir. Tanrı'nın varlığından ortaya çıkan evren, ilahi sarmalamanın/katlanmaların (*complicatio*) mümkün olan en kapsamlı ifadesidir/açılımıdır (*explicatio*), "uzay ve zamanın çeşitliliği ve çokluğunda ortaya çıkan Tanrı'nın somut bir benzerliğidir". Cusanus, "Tanrı dışında farklı noktalara tam olarak eşit uzaklıkta bulunan bir şey bulunamaz" diyerek, Tanrı'nın tek başına yaratılışın tüm parçalarına eşit derecede yakın olduğunu ileri sürmüştür. Ama Tanrı yaratılışın tüm parçalarına eşit derecede yakın olduğu sürece, evrenin gerçekten bir merkezi vardır: Cusanus, "Tanrı dünyanın merkezidir" ve "tüm kürelerin ve dünyadaki tüm şeylerin" merkezi olarak vurgulamıştır. Bu yüzden de dünyanın merkezi hiçbir yerde değil, her yerededir, çünkü Tanrı her yerededir. Ancak Cusanus bu prensibi öne sürerken, bağlamı kaçırmış olma ihtimalimize karşı bir nitelendirme eklemiştir: "dünya makinesinin, (yarı) merkezi her yerde ve çevresi hiçbir yerde olacaktır, çünkü çevresi ve merkezi her yerde ve hiçbir yerde olan Tanrı'dır". Dolayısıyla evren bir açıdan sınırlı ve bir diğer açıdan sınırsız olduğu gibi, merkezi kendi başına hiçbir yerde değil, her yerde "Tanrı'da"dır. Sonuç olarak Cusanus, Aristotelesçi seleflerinin kademeli kozmosunu gerçekten de bu anlayışla yıkmıyor. Tanrı, göksel sıralardan aşağıya, merkezindeki alçak dünyaya aracılık etmiyor; bunun yerine, Tanrı sınırsız evrenin her yerinde doğrudan mevcuttur. O halde mutlak bir yukarı ve aşağı yoktur ve hiçbir cisim, varlığın ilahi, orijinal kaynağına diğerinden daha yakın veya daha uzak değildir; aksine, her biri 'Tanrı'ya doğrudan'dır. Cusanus'a göre, evrende ayrıcalıklı bir yer, astral ve ay altı küreler arasında bir ayrım yoktur. Böylece şeylerin düzeni, kozmik olmayan bir Tanrı'nın

altındaki statik bir hiyerarşi değil, Tanrı'nın yaratılıştaki her şeye tam ve eşit olarak mevcut olduğu dinamik bir holografidir.

Orta Çağ filozofları tarafından Aristoteles'in doğa felsefesi, skolastik terminolojiyi kullanmasına rağmen, Cusanus'ta bu ortadan kaybolmuştur. Ne yaratılmış şeyler ne de onlar hakkındaki bilgimiz, Aristoteles'in fiziğinin temelinde yatan nedenlere dayalı bilgi veya bilimin temelini oluşturamaz. Scotus Eriugenadan bu yana çok az Hristiyan düşünür, Tanrı'nın şeylerdeki tezahürünü bu kadar vurgulamıştır; Platon'dan bu yana hiçbir filozof, Bir'i ve diğerlerini birleştirmek için ara hiyerarşiyi bu kadar göz ardı etmeye istekli olmamıştır. Cusanus'un geçmişe dönüş ve geleneğin benzersiz bir yeniden yapımı olarak görülmesi ya da Aristoteles'e göre Orta Çağ dünya görüşünün geçişinin bir belirtisi olarak görülmesi fark etmeksizin, onun fikirleri açıkça Aristoteles'in doğa felsefesini baltalamak için bir yol sunar. Evreni veya Tanrı dışındaki şeylerin birbiriyle ilişkili bütünü düşünerek şöyle yazar: "Tanrı'yı yaratıktan çıkarın ve geriye hiçbir şey kalmaz". Doğanın bağımsız gerçekliği ve bilinebilirliği Cusanus'un Tanrı anlayışının sonsuz birliği içinde çökmüştür.

Kaynakça

- Aristoteles. (1996). *Metafizik*. Çeviren: Ahmet Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Aristotle. (1971). "On the Heavens (De Caelo)" in *The Complete Works of Aristotle*. Editör: Jonathan Barnes. Princeton: Princeton University Press,, 447-512.
- Aristotle. (1957). *Physic Volume I: Books 1-4*. Çevirenler: P. H. Wicksteed ve F. M. Cornford. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Brient, Elizabeth. (1999). Transitions to a Modern Cosmology: Meister Eckhart and Nicholas of Cusanus on the Intensive Infinite. *Journal of the History of Philosophy* 37 (4). 575-600.
- Cassirer, Ernst. (1964). *The individual and the cosmos in Renaissance philosophy*. New York: Harper & Row.
- Lai, Tyrone. (1973). Nicholas of Cusanus and the Finite Universe. *Journal of the History of Philosophy* 11 (2). 161-167.
- Lucretius. (2007). *The Nature of Things*. Çeviren: A. E. Stallings. New York: Penguin.
- Nicholas of Cusanus. (1981). *On Learned Ignorance*. Minneapolis, Minnesota: The Arthur J. Banning Press.
- Maruer, Armand. (2021). Nicalous Cusanus. Çeviren: Feyza Demir Çiçek. *Felsefe Dünyası Dergisi* 74. 300-312.

- Miller, C.L., (1978). Aristotelian Natura and Nicholas of Cusanus. *Sage Journals* 96 (322). 13-20.
- Rubenstein, Mary-Jane. (2015). End Without End-Cosmology and Infinity in Nicholas of Cusa. in *Desire, Faith and the Darkness of God*. Editörler: Eric Bugyis ve David Newheiser. Indiana: University of Notre Dame Press. 13-36.